

Mario Brdar, Marija Omazić, Višnja Pavičić
Pedagoški fakultet
L. Jägera 9, HR-31000 Osijek

NEKA PITANJA MAKROSTRUKTURE I MIKROSTRUKTURE KONTRASTIVNOG VALENCIJSKOG PRIRUČNIKA

U prvom se dijelu priloga općenito razmatraju razlike i sličnosti glede kategorijalne pripadnosti predikata u svjetlu tipološke hipoteze o jezicima s pretežno centripetalnim predikatima i jezicima s povećanim brojem centrifugalnih predikata, tj. distinkciji između jezika s predikatima verbalnog karaktera i jezika u kojima su predikati često verbo-nominalne naravi. U drugom se dijelu razmatraju leksikografske konzekvence uočeni sličnosti i razlika, prije svega u organizaciji makrostrukture i mikrostrukture priručnika. Tvrdi se da je valencijski leksikon okvir pogodniji od klasičnog rječnika, te se zagovara indirektni vertikalni kontrastivni pristup (semanto-sintaktičko grupiranje predikata u sinonimske grupe uz registre).

Jedan od problema pri izradi dvojezičnoga valencijskog priručnika jest različita kategorijalna pripadnost ulaza i izlaza. Tu ćemo pojavu ovdje razmotriti na primjeru engleskih predikatnih pridjeva i njihovih hrvatskih ekvivalenata.

U prvom ćemo dijelu priloga na nekoliko engleskih pridjeva s prijedložnim dopunama, pokušati ocrtati distribuciju njihovih ekvivalenata u hrvatskom, a zatim razlike i sličnosti glede njihove kategorijalne pripadnosti dovesti u vezu s hipotezom o jezicima s pretežno centripetalnim predikatima i jezicima s pretežitim brojem centrifugalnih predikata. U drugom ćemo se dijelu pozabaviti leksikografskim reperkusijama uočenoga. Pokazat ćemo da je valencijski leksikon s neizravnim vertikalnim kontrastivnim pristupom najpogodniji okvir.

Kontrastivna su proučavanja predikatnih pridjeva u engleskom i hrvatskom pokazala da engleskim pridjevima mogu odgovarati glagolski ili imenski izrazi u predikatnoj službi, a to, naravno, vrijedi i za pridjeve s prijedložnim dopunama:

- (1) a. Mr. Barlow you are *afraid of death*.
b. Gospodine, Barlow, vi se *bojite smrti*.
- (2) a. I'm very *adaptable* – to circumstances.
b. Vrlo se lako *prilagođavam* – prilikama.
- (3) a. ... and I am most *appreciative* of the the trouble he took.
b. ... i jako *cijenim* njegov trud.
- (4) a. Russell therefore wrote to Livingstone, suggesting that his colonization scheme was “premature”, and telling him that he would be unwise to be *optimistic over* his chances of persuading the Treasury to pay for a portable steamer.
b. Russel je stoga napisao pismo Livingstonu u kojemu mu govori da je njegova zamisao o kolonijalizaciji preuranjena te da bi trebao biti *optimist* što se tiče izgleda da nagovori Riznicu da izdvoji novac za prenosivi parobrod.

Nepridjevski su predikati u nekim slučajevima jedini ekvivalenti jer u hrvatskom ne postoji odgovarajući pridjev (*appreciative* vs **cjenjivo*) ili pak pridjev ne prima dopunu (*descriptive of* vs *opisan*). Mnogo je engleskih predikatnih pridjeva koji pored pridjevskog imaju i glagolski ili imenski izraz u predikatnoj službi kao ekvivalent (*careful of* vs *oprezan prema/paziti na*). Pojava nepridjevskih predikata u hrvatskom uvjetovana je raznim čimbenicima, od stilističkih i kontekstualnih do strukturalnih.

Selekcijska ograničenja između predikata i imenskog izraza koji slijedi prijedlog mogu uvjetovati izbor hrvatskog ekvivalenta. Tako u primjeru (4)b. možemo imati i pridjev *optimističan glede*, no ako subjekt označava nešto neživo, imenski predikat otpada:

- (4) c. Njegova je izjava bila *optimistična* / **optimist glede* izgleda na pobjedu.

Pridjev *otporan na* + ak. kombinira se s imenskim izrazom koji označava neki štetan utjecaj, npr. bolest ili fizičke utjecaje poput pritiska, pare, vode, itd., ali ne i s imenskim izrazima poput *ideja*, *pokušaj*, *nastojanje*, i sl. Stoga je hrvatski ekvivalent za *resistant to* u primjeru (5) b. glagol *odupirati se* + dat.:

- (5) a. This enabled them to take, for example, a shoot from a plant that bore abundant sweet fruit and attach it to a root stock that was particularly vigorous or *resistant to disease*.
b. Those who are *resistant to* the idea accept that we believe it work but may take six months or a year to prove its value to themselves.

Čak i kada nema nekog posebnog strukturalnog razloga za to, u hrvatskom mnogo češće nalazimo glagolske predikate, kao što ističe Ivir (1983: 105).

Kako bismo to zapažanje provjerili, proveli smo testiranje sa 60 studenata engleskog jezika na Pedagoškom fakultetu u Osijeku (po 15 sa svake godine) koji su trebali prevesti 20 rečenica s engleskog na hrvatski, od kojih je 10 sadržavalo predikatne pridjeve s prijedložnim dopunama. Svaki od tih engleskih pridjeva ima pridjev, ali i glagol kao ekvivalent u hrvatskom. U 6 rečenica, engleski pridjev pokazuje izrazitu derivacijsku vezu s glagolom, tj. najčešće je pridjev izveden iz glagola. Kao što se moglo i očekivati, broj prijevoda s glagolima blizu je broja prijevoda s pridjevom:

GODINA PRIJEVOD	I		II		III		IV		ukupno	
	PRIDJEV	105	70%	98	65%	85	56%	77	51%	365
GLAGOL	45	30%	52	35%	65	44%	73	49%	235	40%

Jedno od objašnjenja za tu distribuciju mogla bi biti pripadnost engleskog i hrvatskog različitim tipovima jezika glede verbalnog dinamizma predikata. Bit je tog parametra, koji prvo spominju Curme (1931:22), Mathesius (1961) i Vachek (1961:135), da semantičko središte predikata tvori glagol, pa je predikat centripetalan, ili je neki neverbalni, tj. nominalni element semantički u središtu, pa je predikat centrifugaln. Drugim riječima, jezici koji produktivno tvore predikate s tzv. funkcionalnim glagolima karakteriziraju se kao nedinamični i verbo-nominalni. Dok tako u engleskom nalazimo velik broj funkcionalnih glagola:

- (6) a. He *gave* her a glance.
- b. *Take* a look.
- c. He *took* some beating.
- d. He *was* always in the know.
- e. It never *came* to fruition.
- f. He *was* of no help.

– hrvatski se kao izrazito dinamičan, verbalan tip jezika, priklanja jednostavnijim predikatima gdje je god to moguće. Odatle i znatno odudaranje u raširenosti konstrukcija s različitim tipovima kompleksnih predikata uopće, a onda i s pridjevskim predikatima, između engleskog i hrvatskog.

Pogledajmo sada kakve reperkusije gorenavedeno može imati po organizaciju rječničkog priručnika. To naravno ovisi o tome o kakvu se tipu leksičkografskog priručnika radi:

- a. ako je dvojezičan, je li jednosmjernan ili dvosmjernan;
- b. obuhvaća li samo jednu vrstu predikata ili sve.

Ako se radi o jednosmjernom dvojezičnom valencijskom rječniku, problem koji se pojavljuje nije naročito ozbiljan, barem na prvi pogled. Činjenica je da moramo registrirati kategorijalno različite ekvivalente na desnoj strani,

bez obzira na to radi li se o rječniku koji u polaznom jeziku obuhvaća samo jedan morfosintaktički tip predikata, napr. pridjeve, ili pak sve tipove. Često ćemo ustanoviti paralelnu pojavu više ekvivalenata, a problem se svodi na unutrašnju organizaciju ulaza, tj. mikrostrukture rječnika. Središnje je pitanje kako istovremeno istaći da postoji ili ne postoji strukturno istovjetan ekvivalent, ali i činjenicu da je neki od paralelnih ekvivalenata češći ili prirodniji pod određenim uvjetima.

Ekvivalente, naravno, možemo jednostavno navesti u obliku popisa, redajući ih počevši sa strukturno najbližima, ili s onima koji su najuobičajeniji (ako je to moguće nedvojbeno utvrditi). To znači da bi u slučaju nekih engleskih predikatnih pridjeva, prvi hrvatski ekvivalent mogao biti glagolski izraz. Simultano prikazivanje po oba kriterija moguće je uz prikladnu grafičku prezentaciju. Frekventniji ili prirodniji, a kategorijalno različiti ekvivalenti mogli bi se istaći masnim ili velikim slovima, i sl. Grafički uočljivije to bi se moglo postići prikazivanjem ekvivalenata unutar likova čija bi veličina i međusobni slijed mogli varirati. Boja polja mogla bi varirati i prema kategorijalnoj pripadnosti pojedinih ekvivalenata. Taj način prezentacije naročito je privlačan kao polazište u pripremi elektronske inačice rječnika gdje bi se pojedina polja mogla udaljiti, tj. slojevi bi se mogli listati tako da se na zaslону pojavljuje samo prikaz aktualnog ekvivalenta s pratećim podacima.

Ako je dvojezični rječnik dvosmjernan, već i nakon kraćeg promišljanja lako je uvidjeti da je neodrživa koncepcija sa samo jednom vrstom predikata: u tom se slučaju u jako puno slučajeva ne bi mogla osigurati povezanost lijeve i desne strane rječnika. Tako nam se problem zapravo udvostručava jer se kategorijalno različiti predikati pojavljuju na dvije razine: prvo kao ekvivalenti unutar određenog ulaza, a zatim nužno i kao samostalni ulazi u dijelu rječnika koji kreće od drugoga jezika. Drugim riječima, problem se ovdje pojavljuje i na makrostrukturnom i na mikrostrukturnom planu.

Težine problema postajemo svjesniji kada shvatimo da je od toga znatnog broja ulaza zapravo velik dio suvišan jer se ponavlja znatan dio obavijesti koje se mogu naći i u drugim ulazima. Konkretno, pridjev *dependent* ima barem dva ekvivalenta u hrvatskom, *ovisan* te *ovisiti*. Svaki od njih dobit će svoj ulaz s hrvatske strane, a kod svakog će se kao ekvivalent pojaviti *dependent*, gdje ćemo onda morati dvaput ponoviti dobar dio obavijesti koje su dane uz engleski ulaz. Naravno, kao primarni engleski ekvivalent glagola *ovisiti*, moramo dati *depend*, gdje opet valja ponoviti dio ulaza za *ovisiti*, a kao alternativa pojavljuje se i pridjev *dependent* sa svime što ide uz njega. Iako je dio takovih paralelnih ekvivalenata morfološki vrlo blizak, uobičajeni abecedni poredak ne mora uvijek osigurati da se oni pojavljuju neposredno jedni uz druge. Čak i kada se pojavljuju u grupama, njihovo uklapanje može biti izuzetno otežano, te se opet pojavljuje redundancija, sada unutar jednog ulaza.

Ono što mi ovdje zagovaramo pokušaj je smanjivanja redundancije ma-

ksimalnim skraćivanjem ulaza na jednoj strani i istovremeno obogaćivanje ulaza na drugoj strani dvojezičnim obavijestima što je moguće indirektnim uvođenjem vertikalnog pristupa kontrastiranju i njegovoj primjerenoj kombinaciji s horizontalnim pristupom, tj. kombinaciji onomasiološkog i semasiološkog pristupa, a krajnji rezultat je zapravo valencijski leksikon.

Osnovna makrostruktura priručnika trebala bi emulirati kombinaciju onomasiološkog i semasiološkog u sada već široko prihvaćenu Longmanovu priručniku *Language Activator*. Primarni je popis abecedni, a u njemu su nanizane jedinice dio kojih istovremeno funkcionira i kao leksem i kao semantički koncept. Onim jedinicama koje funkcioniraju samo kao leksemi pridružena je obavijest o semantičkom konceptu pod kojim se one detaljno obrađuju. Semantički su koncepti prikazani u obliku polja uvrštenih pod odgovarajućim ulazima. Svaki semantički koncept ima i tablični pregled značenjskih varijanti koji funkcionira kao filter za polisemiju.

I u našem bi valencijskom priručniku svi predikati kao natuknice bili poredani u prvom koraku u abecednom nizu, npr. engleski predikati u glavnome dijelu priručnika, a hrvatski u posebnom indeksu, ili obratno. Predikatima bi bile pridružene obavijesti o kontrastivnom semantičkom polju gdje se u obliku gnijezda oni detaljno obrađuju i gdje se prikazuju njihovi ekvivalenti. Kao uputnice mogu se koristiti bilo predikati jednog ili drugog jezika, jer se radi o kontrastivnim poljima, pa su ekvivalentne grupe predikatnih izraza sučeljene u istome gnijezdu. To znači da su jezici podjednako iscrpno obrađeni, jedina je razlika u tome da predikati onog jezika iz kojega se u priručnik ulazi iz indeksa ne funkcioniraju istovremeno i kao koncepti, te se s njih uvijek upućuje na polje uvršteno pod nekim predikatom drugog jezika.

Tablični prikaz značenjskih varijanti omogućio bi da se na jednom mjestu nađu predikati srodnog značenja za koje se može neovisno pretpostaviti da će imati valencijski slične predikatne okvire. Tako bismo došli do sintaktički homogenijih semantičkih potpolja. Svako potpolje bilo bi uvedeno tabličnim pregledom valencijskog ponašanja, kako za jedan tako i za drugi jezik, a slijede komponencijalna analiza inherentne semantike predikata koji pripadaju polju te prikaz mogućih ekvivalenata. U sljedećem koraku, dolje prikazanom, svaki bi predikat bio poimence opisan, uključujući i prikaz relacijske semantike, tj. selekcijske i kolokacijske restrikcije, te sve ostale čimbenike za koje se pokaže da uvjetuju izbor ekvivalenta.

CRITICAL

X is critical of + Y

ensorious, fault
-finding,
judging severely
[ˈkritikəl]

1 kritičan prema + dat./lok.
2 prijekoran prema + dat./lok.
/glede + gen.

1 kritizirati
+ ak.
2 kritički se odnositi prema
+ dat./lok.

Y [NP/- ING/WH-]
target of criticism, usually a person,
behaviour, a state of affairs:
He was less *critical*, soon after, of a
stockily built, balding man...
... that she was not going to be *critical of*
his way of life.

X: a. [NP]
person expressing judgement:
Other ladies were critical of her.

b. [NP]
inanimate noun: a self-contained
statement or utterance capable of being
conceived as an independent criticising
agent: *book, report*.
**The report is highly critical of safety
standards at the factory.**

c. [NP]
inanimate noun: utterance or part of
utterance, not capable of being conceived
as an independent criticising agent:
remark.
**His remark was highly critical of our
ways.**

d. [NP]
inanimate nouns denoting countenance,
facial expressions: *expression*.
**Peter's expression was critical of my
behaviour, to say the least.**

kritički se odnositi
prema + dat./lok.

kritizirati
+ ak.

kritičan
prema + dat.

kritizirati
+ ak.

kritičan
prema + dat.

kritičan
prema + dat.

kritičan prema + dat./lok.
/glede + gen.
prijekoran prema + dat./lok.
/glede + gen.

U zaključku možemo reći da nas je relativno trivijalan problem kategorijalno različitih ekvivalenata ipak naveo na pozornije promišljanje koncepcije valencijskog priručnika. Izložena koncepcija valencijskog leksikona svakako krije mnoge teoretske i praktične teškoće, no čini nam se da prednosti ipak pretežu.

Literatura

- Brdar, Mario. 1993. Neki problemi vezani uz izradu kontrastivnog valencijskog rječnika. *Rječnik i društvo*, 33–37.
- Brdar, Mario. 1994. Gramatički modeli u rječnicima – rječnik u gramatičkim modelima. *Filologija* 22–23, 287–296.
- Curme, G. O. 1931. *A Grammar of the English Language*. Vol. 3: Syntax. Boston : Heath.
- Herbst, Thomas. 1983. *Untersuchungen zur Valenz englischer Adjektive und ihrer Nominalisierungen*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 233. Tübingen : Gunter Narr.
- Herbst, Thomas. 1984a. Adjective complementation: A valency approach to making EFL dictionaries. *Applied Linguistics* 5:1, 1–11.
- Herbst, Thomas. 1987. A proposal for a valency dictionary of English. *A Spectrum of Lexicography*, 29–47.
- Ivir, Vladimir. 1983. *A Contrastive Analysis of English Adjectives and Their Serbo-Croatian Correspondents*. Zagreb : Institute of Linguistics, University of Zagreb.
- Language Activator* 1993. *Language Activator*, the World's First Production Dictionary. Ed. by D. Summers. Longman group UK Limited.
- Mathesius, Vilém. 1961. *Obsahový rozbor současné angličtiny na základe obecne lingvistickém*. Praha.
- Rječnik i društvo* 1993. *Rječnik i društvo*. Ur. Rudolf Filipović, Božidar Finka, Branka Tafra. Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
- A Spectrum of Lexicography*. Papers from AILA Brussels 1984. Ed. by Robert Ilson. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins.
- Vachek, Josef. 1961. Some less familiar aspects of the analytical trend in English. *Brno Studies in English* 3, 31–44.

Problems of the microstructure and macrostructure of a contrastive valency lexicon

Summary

In the first part of the paper we discuss differences and similarities in relation to the category of a predicator, bearing in mind the typological hypothesis of languages with a greater number of centripetal predicators and languages with a larger number of centrifugal predicators, i. e. the difference between languages with verbal predicators and languages with verbo-nominal predicators. In the second part we discuss the lexicographic consequences resulting from the found differences and similarities, especially for the organisation of the macro- and micro-structure of the lexicon. It is suggested that the valency lexicon would be a more suitable frame than a common dictionary, and we support an indirect vertical contrastive approach (semantic and syntactic grouping of predicators in groups of synonyms with registers).

Ključne riječi: kontrastivni valencijski priručnik, predikati
Key words: contrastive valency lexicon, predicators